

TOPICAL PROBLEMS OF TECHNICAL AND CRIMINALISTIC SUPPORT OF NATIONAL POLICE OF UKRAINE*

Vasyl BILOUS

PhD in Law, Associate Professor of Criminalistics Department of Yaroslav the Wise National Law University (Ukraine)**

Abstract

The article is devoted to the problem of technical and criminalistic support of National police of Ukraine. Author is paid attention to the police officers activities at scene of traffic accidents. The prospect potentially possible criminal proceedings depends on the quality of the inspection of the scene and fixation the results of police officers activities. Author is demonstrated statistics of traffic accidents in Ukraine, and technical and criminalistic support of police officers, that fixated these traffic accidents. The scheme of traffic accident and real situation is joined only by parts, and it is not unusual situation. The scheme is not fully in line with recommendations, it made simpler the real situation of the scene. Because of these problems, author prepared new types of fixation, including aerial photography and a protocol annexes. Police officers could save time of traffic accident fixation from 2-3 hours to a few minutes.

Such innovations could be next positive step in increasing the level of computerization and technologization of police activities. The author hopes that this method will use in all regions of Ukraine as soon as possible.

Key words. Criminalistic techniques, National police of Ukraine, reform of law enforcement bodies, traffic accident, aerial photography, forensic photography.

4 липня 2016 р. було урочисто відзначено першу річницю діяльності патрульної поліції, а 4 серпня – День Національної поліції України, який, виходячи зі значення та ролі Національної поліції у виконанні завдань із охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтриманні публічної безпеки і порядку, було встановлено Указом Президента України від

* Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення Національної поліції України.

** Білоус Василь Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна).

09.12.2015 р. № 693/2015. У своєму вітальному слові Глава держави визнав поліцію символом незворотних змін в Україні¹, а жетон, який носять поліцейські на своїх грудях, керівник Національної поліції Х. Деканоїдзе віднесла до числа нових символів України². Щиро поділяючи сподівання переважної більшості співвітчизників і зарубіжних партнерів нашої держави на якомога швидше і масштабніше втілення у життя епохальної місії Національної поліції України та не маючи жодного наміру залишатися осторонь її становлення як взірцевого правоохоронного органу європейського зразка, вважаємо за необхідне у цій статті привернути увагу до тих проблемних питань забезпечення діяльності останньої, які традиційно залишаються за лаштунками урочистих заходів.

Передусім відзначимо, що реформування всієї правоохоронної системи України відбувається в умовах одночасного загострення економічної кризи та збройної агресії на сході нашої держави. Перший з цих

негативних чинників зумовлює зменшення доходів Державного бюджету, а другий – переорієнтування великої частини державних коштів на фінансування першочергових заходів із підвищення обороноздатності перед зовнішньою агресією. Відтак, рівень матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів, необхідний для ефективної боротьби з сучасною злочинністю на внутрішньому фронті, до тепер залишається вкрай низьким. Зокрема, існуючий бюджет не дозволяє вийти на високі показники технічного забезпечення робочого процесу поліцейських, які у теперішній час забезпечені технічним обладнанням лише на 32% і тільки у перспективі можуть розраховувати на збільшення цієї величини хоча би до 50%³.

До видів матеріально-технічного забезпечення поліції традиційно відносять її забезпечення: озброєнням, боеприпасами, бойовою та іншою технікою, засобами зв'язку, криміналістичною, оперативною та організаційною технікою, транспортними засобами, речовим, господарським майном, спецодягом, казарменим інвентарем тощо⁴. Невід'ємною

¹ Вітання Президента України з нагоди Дня Національної поліції України [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – 2016, 4 серпня. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

² Національна поліція України відзначила річницю від дня створення [Електронний ресурс] / Департамент комунікації НПУ. – 2016, 4 серпня. – Режим доступу: <http://www.npu.gov.ua>.

³ «Ключові посади у новій поліції повинні зайняти молоді кадри», – Хатія Деканоїдзе [Електронний ресурс] / Департамент комунікації НПУ. – 2016, 17 червня. – Режим доступу: <http://www.npu.gov.ua>.

⁴ Криштанович М. Загальний стан та особливості реалізації матеріально-технічного забезпечення ОВС України // Ефективність

частиною криміналістичного забезпечення є техніко-криміналістичне забезпечення, сутність якого у науковій літературі прийнято розглядати: 1) як діяльність зі створення умов для ефективного застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів, постійної готовності органів досудового розслідування до вирішення техніко-криміналістичних завдань або як специфічний вид діяльності, здійснюваний з метою розслідування та запобігання злочинам; 2) як систему, спрямовану на створення умов постійної готовності служб і підрозділів поліції до вирішення техніко-криміналістичних завдань та практичну реалізацію цих умов; систему заходів із розроблення, упровадження й використання техніко-криміналістичних засобів і наукових методів або спрямовану на запобігання, виявлення та розслідування злочинів. Основне завдання техніко-криміналістичного забезпечення полягає в оптимізації діяльності органів кримінальної юстиції у протидії злочинності за рахунок упровадження досягнень науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим Н. В. Павлюк наголошує на тому, що особливо актуальними постають питання розроблення нових науково-технічних засобів, пропонування нових та удосконалення вже існуючих

державного управління: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 41. – С. 126.

способів, методів і методик їх застосування та впровадження новітніх інформаційних технологій у роботу слідчого¹.

Цілковито поділяючи позицію щодо необхідності широкомасштабного втілення у діяльність органів кримінальної юстиції новітніх інформаційних технологій і науково-технічних засобів, вважаємо за необхідне наголосити на недоцільності звуження сфери їх упровадження виключно до задоволення потреб органів досудового розслідування. Адже згідно з ч. 1 ст. 1 і ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України (далі – поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок

¹ Павлюк Н. В. Поняття та інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. – Вип. 15 / ред. кол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2015. – С. 97, 100.

лідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Для виконання цих завдань у складі поліції згідно з ч. 3 ст. 13 названого Закону крім органів досудового розслідування функціонують ще й кримінальна, патрульна, спеціальна поліція, поліція особливого призначення та поліція охорони. І часто перспектива потенційно можливого кримінального провадження, яке буде здійснюватися слідчими поліції, залежить від якості проведення огляду місця події і фіксування його результатів патрульними поліцейськими, які згідно нещодавно упроваджених стандартів першими прибувають на місце події протягом лічених хвилин.

Крім того, найближчим часом очікується впровадження двоступеневої системи поліцейської освіти, за якої слідчий в обов'язковому порядку торуватиме свій кар'єрний шлях через службу в патрульній поліції¹. Відтак професійна підготовка, спрямована на здобуття навичок з виявлення, фіксації, дослідження у польових умовах та вилучення слідів і речових доказів, повинна здійснюватися за єдиними правилами, спільними для усіх поліцейських, зокрема, співробітників патрульної поліції і органів досудового розслідування.

Водночас висловимо глибоке переконання й у неприпустимості обмеження виключно потребами Національної поліції сфери застосування криміналістичних знань, які, як доведено численними прецедентами і власним багаторічним досвідом адвокатської діяльності, часто слугують універсальним засобом вирішення прикладних завдань у самих різних правовідносинах. Так, В. Ю. Шепітько акцентує увагу наукового співтовариства на тому, що змінення або трансформація кримінальної процесуальної форми впливає на формування наукових криміналістичних рекомендацій, можливість практичного застосування найбільш ефективних криміналістичних засобів (тактичних або техніко-криміналістичних прийомів, тактичних комбінацій та операцій, оптимальних систем слідчих (розшукових) дій тощо), у зв'язку з чим узагалі ставить питання про доцільність формування «змагальної» криміналістики (криміналістики для різних сторін кримінального провадження). Справедливо наголошуючи на тому, що дані криміналістики мають успішно використовуватися не лише стороною обвинувачення, але й стороною професійного захисту².

¹ Арсен Аваков: «Ми приберемо більшу кількість міліцейських вишів і сформуємо два ступені освіти» [Електронний ресурс] / Департамент комунікації МВС України. – 2016, 14 червня. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>.

² Шепітько В. Ю. Змагальна модель досудового розслідування: ілюзія або реальність // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. – Вип. 15 / ред. кол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2015. – С. 12.

Ми ж беззастережно поділяючи дану позицію, пропонуємо не обмежуватися кримінальним судочинством, як єдино можливою сферою упровадження «змагальної» криміналістики. Підтвердження доцільності такого розширеного підходу можуть слугувати наукові погляди: 1) В. А. Журавля, який відзначає, що останніми роками сфера застосування криміналістичних знань значно розширилася і на цей час предметно не обмежується лише кримінальним провадженням, а поширюється на суспільні відносини, які потребують конкретного правового регулювання¹; 2) В. Г. Гончаренка, який взагалі пропонує розглядати криміналістику як «міжгалузеву юридичну прикладну науку про закономірності виникнення доказової інформації про злочин або будь-яке явище у суспільстві, яке вимагає правового врегулювання шляхом доказування, та про систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження і використання цієї інформації з метою найефективнішого вирішення завдань оперативно-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду та встановлення фактів, що мають юридичне значення»².

¹ Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: деякі проблеми формування // Криміналіст першодрукований. – 2015. – № 11. – С. 36.

² Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики // Актуальні проблеми криміналістики: матер.

Принагідно наголосимо, що доказування є невід'ємною складовою не тільки кримінального, але й цивільного, адміністративного і господарського процесів, провадження у справах про адміністративні правопорушення. При цьому, потреба у застосуванні криміналістичних знань з метою виявлення та фіксації слідів і речових доказів може виникнути у широкого кола суб'єктів правовідносин ще на стадії досудового врегулювання спору. Зазначене може бути проілюстровано на прикладі такого масштабного для нашої країни явища, як дорожньо-транспортна пригода (ДТП) – подія, що сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якої загинули або поранені люди чи завдані матеріальні збитки³. Протягом 2014 р. в Україні сталося 153205 ДТП, в яких загинули 4464 та були травмовані 32352 особи, з них відповідно 248 і 3714 неповнолітніх⁴.

міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р. / ред. кол.: М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – Х.: Гриф, 2003. – С. 13.

³ Саме таке нормативне визначення поняття ДТП закріплено у п. 1.12 ст. 1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» і п. 1.10 Правил дорожнього руху України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306.

⁴ Аварійність на автошляхах України 2014 рік [Електронний ресурс] / Управління безпеки дорожнього руху ДПД НПУ. – Режим доступу: sai.gov.ua.

У 2015 р. – 134193 ДТП, в яких загинули 3970 та були травмовані 31467 особи, з них відповідно 215 і 3894 неповнолітніх¹. Протягом тільки першого півріччя 2016 р. сталося вже 72208 ДТП, в яких загинули 1417 і були травмовані 15543 осіб, з них відповідно 71 і 1809 неповнолітніх². Якщо ж урахувати, що з квітня 2014 р. по липень 2016 р. у зоні проведення антитерористичної операції убито 9470 і поранено 21880 осіб³, то можна дійти очевидного висновку про те, що кількість загиблих упродовж останніх двох років унаслідок «війни на дорогах» практично дорівнює кількості убитих під час збройної агресії на сході України. А кількість травмованих унаслідок ДТП, більше ніж у тричі перевищує кількість поранених в зоні проведення АТО. Матеріальні ж збитки, спричинені ДТП, обчислюються мільярдами гривень: тільки сума здійснених страхових відшкодувань за внутрішніми договорами обов'язкового страхування цивільно-правової від-

повідальності власників наземних транспортних засобів у 2014 р. склала 978,3 млн грн.⁴, у 2015 р. – 1089,6 млн грн., у першому кварталі 2016 р. – 327,1 млн грн.⁵, що засвідчує стійку тенденцію до зростання обсягів матеріальної шкоди.

Як слідує з наведеного вище визначення ДТП та системного аналізу положень чинного законодавства, залежно від виду і ступеня тяжкості наслідків дорожньо-транспортної пригоди, особа, яка своїми неправомірними діями спричинила їх настання, може бути притягнута до цивільної та адміністративної або кримінальної відповідальності. Так, відповідно до ст. 1187 Цивільного кодексу України діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб, є джерелом підвищеної небезпеки. Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній

¹ Статистика аварійності в Україні за 12 місяців 2015 року [Електронний ресурс] / Управління безпеки дорожнього руху ДПД НПУ. – Режим доступу: sai.gov.ua.

² Статистика аварійності в Україні за 6 місяців 2016 року» [Електронний ресурс] / Управління безпеки дорожнього руху ДПД НПУ. – Режим доступу: sai.gov.ua.

³ В ООН заявили про найбільшу за 10 місяців кількість загиблих на Донбасі [Електронний ресурс] // ТСН. – 2016, 9 липня. – Режим доступу: <http://tsn.ua>.

⁴ Основні показники обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за внутрішніми договорами в січні – грудні 2013 та 2014 років [Електронний ресурс] / Моторне (транспортне) страхове бюро України. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.ua>.

⁵ Українські водії очолюють Європротокол за допомогою «європротоколу» [Електронний ресурс] / Моторне (транспортне) страхове бюро України. – 2016, 8 червня. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.ua>.

правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. Водночас, порушення учасниками дорожнього руху правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна, тягне за собою адміністративну відповідальність за ст. 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення. А порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, спричинило смерть потерпілого або загибель кількох осіб тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 286 Кримінального кодексу України.

Безперешкодне поновлення у правах потерпілих внаслідок ДТП потребує фіксування обставин останнього визначеними законодавством способами. Як комплексну проблему, що потребує невідкладного вирішення, у даному випадку слід виокремити існування широкого кола суб'єктів, уповноважених на здійснення фіксування, з одночасною відсутністю уні-

фікованої нормативно-правової регламентації алгоритму їх дій. Аналіз положень чинного законодавства, неузгодженістю яких зумовлене висловлене зауваження, доцільно здійснити у наступній послідовності.

Передусім буде доречним нагадати відомий вислів про те, що «не варто забивати цвяхи золотим прес-пап'є». З ним цілковито узгоджується впровадження у вітчизняну правозастосовну практику інституту звільнення від передбаченої ст. 124 КУпАП адміністративної відповідальності у вигляді накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права керування транспортними засобами на строк від шести місяців до одного року в обмін на самостійне досягнення учасниками ДТП згоди в оцінці обставин її скоєння та застосування Європротоколу (Повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду). Так, з метою заохочення власників наземних транспортних засобів до страхування своєї цивільно-правової відповідальності та запобігання ірраціональному витрачання поліцейськими часу на оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, приміткою до ст. 124 КУпАП встановлено, що особа, цивільно-правова відпо-

відальність якої застрахована, звільняється від адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, за умови, що учасники ДТП скористалися правом спільно скласти повідомлення про цю пригоду відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Згідно з п. 33.2 ст. 33 указанного Закону у разі настання ДТП за участю лише забезпечених транспортних засобів, за умови відсутності травмованих (загиблих) людей, а також за згоди водіїв цих транспортних засобів щодо обставин її скоєння, за відсутності у них ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, ці водії мають право спільно скласти повідомлення про ДТП. У такому разі водії транспортних засобів після складення зазначеного в цьому пункті повідомлення мають право залишити місце події та звільняються від обов'язку інформувати відповідні підрозділи Національної поліції про її настання.

Для забезпечення реалізації права на позасудове врегулювання цивільного спору протоколом Президії МТСБУ від 11.08.2011 р. № 274/2011 затверджено зра-

зок Повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду (Європротокол) та Інструкцію щодо його заповнення. Примітно, що п. 13 Європротоколу передбачає обов'язкове складення учасниками ДТП схеми пригоди. Вельми лаконічні рекомендації щодо її складення викладені у п. 7.11 Інструкції, згідно з якими у пункті 13 (безпосередньо у схемі) відображаються: розташування транспортних засобів А і В на момент настання ДТП, стрілками напрямки їх руху, дорожні знаки та розмітка, назва вулиць або доріг. Для позначення автомобіля використовується позначка « \times », а для зображення роздільних смуг, перехрест'я і вулиць використовуються позначки « \perp », « \perp », « $=$ ».

За даними МТСБУ, сума здійснених страхових відшкодувань з використанням Європротоколу в 2014 р. у порівнянні з попереднім аналогічним періодом часу зросла на 40 % і склала 39,4 млн грн.¹, а в 2015 р. – на 40,4 % і склала 73,3 млн грн.².

¹ Основні показники обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за внутрішніми договорами в січні – грудні 2013 та 2014 років [Електронний ресурс] / Моторне (транспортне) страхове бюро України. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.ua>.

² Основні показники здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за внутрішніми договорами в січні – грудні 2014 та 2015 років [Електронний ресурс] / Моторне (транспортне) страхове бюро України. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.ua>.

За перші п'ять місяців 2016 р. на підставі складеного учасниками ДТП Європротоколу були врегульовані 8047 заяв на виплату страхового відшкодування (на 120 % більше ніж за аналогічний період 2015 р.), а це більше ніж 16 % від усіх поданих заяв і кожне шосте звернення до страховика за договорами ОСЦПВ. Сума здійснених страхових відшкодувань з використанням Європротоколу в цей період часу зросла на 167,1% і перевищила 56,4 млн грн. На переконання генерального директора МТСБУ В. Шевченка, готовності українських водіїв переймати європейську практику та врегульовувати ДТП самостійно посприяло підвищення у лютому 2016 р. страхового ліміту, адже новий підвищений ліміт у розмірі 50 тис грн. для врегулювання в рамках Європротоколу покриває більшість майнових збитків¹. Відповідно, коло осіб, зацікавлених у правильній фіксації обставин ДТП шляхом складення Європротоколу, далі тільки зростатиме. А це зумовлюватиме актуальність викладеного в даній статті для дедалі ширших верств не професійних правозастосовувачів, а також численних страховиків, зацікавлених у ефективній проти-

дії спробам страхового шахрайства.

У тих випадках, коли перелічені вище правові підстави для складання Європротоколу, так само як і для початку кримінального провадження, відсутні, фіксування обставин ДТП уповноважені здійснювати поліцейські відповідно до Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затверджені наказом МВС України від 07.11.2015 р. № 1395, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10.11.2015 р. за № 1408/27853 (далі – Інструкція). Положеннями Розділу VIII цієї Інструкції, якими регламентовано особливості оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 124 КУпАП, визначено, що у разі порушення учасниками дорожнього руху правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна, на місці ДТП складається протокол про адміністративне правопорушення стосовно цих осіб. До цього протоколу, крім іншого, додається схема місця ДТП.

Ми цілковито підтримуємо підхід, відповідно до якого схема

¹ Українські водії охоче врегульовують ДТП за допомогою «європротоколу» [Електронний ресурс] / Моторне (транспортне) страхове бюро України. – 2016, 8 червня. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.ua>.

місця ДТП визнається важливим засобом візуалізації – подання фізичного явища або процесу у формі, зручній для зорового сприйняття¹. Візуалізація виконує функцію «побачив і зрозумів», що яскраво засвідчує наступний приклад з минулого. Так, у 1845 р. лондонський район Сохо було охоплено холерою. Причини епідемії не вдавалося встановити до того часу, поки лікар Дж. Сноу не почав позначати випадки захворювання на мапі міста та не виявив, що вони групуються навколо певного джерела водопостачання. Таким чином Дж. Сноу зумів довести зв'язок між холерою і водою і домогся закриття цього джерела, чим зупинив поширення епідемії.

Схема (нім. *schema*, грец. *schema* – образ, вид, форма) – це креслення, на якому зображено устрій чого-небудь або взаємодію частин чого-небудь; виклад, опис, зображення чого-небудь в головних рисах; абстрактне та спрощене зображення чого-небудь, загальна головна формула². **Схема місця дорожньо-транспортної пригоди** визначається згаданою вище Інструкцією як графічне зображення місця ДТП з відображенням та фіксацією на ньому всіх об'єктів та обставин, що стосуються події

і можуть мати значення для об'єктивного визначення її причин, яке оформлюється з дотриманням вимог цієї Інструкції на місці пригоди і підписується її учасниками.

Крім закріплення нормативно-правового визначення поняття схеми місця ДТП Інструкція встановлює значно ширший, порівняно з правилами оформлення Європротоколу, перелік вимог і рекомендацій щодо її складення. Так, згідно зі сформульованими у ній приписами, на схемі місця ДТП графічно зображуються та фіксуються такі об'єкти: 1) ділянка дороги, на якій сталася ДТП; 2) сталі орієнтири, до яких на схемі здійснена прив'язка об'єктів та слідів (сталий орієнтир - стаціонарно встановлений об'єкт (кут будівлі або павільйону зупинки маршрутних транспортних засобів, дорожній знак 5.60 «Кілометровий знак», опора електропередач, об'єкт дорожнього сервісу, порядковий елемент інженерної конструкції дороги тощо), який має свою назву, порядковий номер, іншу видиму відмінність серед подібних об'єктів та розташований уздовж вулиці або смуги відведення дороги (сталим орієнтиром не є дерева, кущі, транспортні засоби, які стоять, тимчасові споруди або конструкції, пересувні торговельні споруди, огорожі будівельних майданчиків або місць проведення дорожніх

¹ Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Эксмо, 2007. – С. 165.

² Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Эксмо, 2007. – С. 752.

робіт, інші об'єкти, розташування яких на місцевості в подальшому неможливо об'єктивно визначити чи геометрія, розміри або місце розташування яких можуть з часом змінюватись); 3) транспортні засоби, причетні до ДТП, координати їх розміщення відносно елементів проїжджої частини та сталих орієнтирів; 4) сліди гальмового шляху коліс транспортних засобів: їх розміщення відносно елементів проїжджої частини; довжина від їх початку до кожного колеса транспортного засобу із зображенням місць розривів; довжина слідів на ділянках з різним покриттям; 5) інші сліди та предмети, що стосуються пригоди: розміщення частин та об'єктів (уламки кузова, частинки фарби, уламки скла, осипання ґрунту, сліди рідини), що відокремилися від транспортного засобу, відносно елементів проїжджої частини, транспортних засобів; площа розсіювання уламків скла, осипання ґрунту; 6) координати місця зіткнення, наїзду відносно сталих орієнтирів; 7) ширина проїжджої частини разом з роздільними смугами; 8) ширина тротуарів, узбіччя; 9) розміри ділянок з різним станом дорожнього покриття; 10) розміри та розміщення дефектів дорожнього покриття; 11) розташування дорожньої розмітки; 12) розташування світлофорів, дорожніх знаків та інших засобів технічного регулювання

дорожнього руху; 13) розташування шлагбаума, засобів сигналізації, дорожніх знаків на підході до залізничного переїзду. При складанні схеми місця ДТП рекомендується: 1) застосовувати спеціальне креслярське приладдя (лінійки, лекала); 2) користуватися загальноприйнятими графічними зображеннями об'єктів та умовними позначками; 3) не порушувати масштабу зображення; 4) деталізувати ту чи іншу ділянку схеми пригоди; 5) використовувати винесення фрагментів за схему¹.

Згідно ж з п. 2 розділу VIII Інструкції у випадках, коли внаслідок ДТП її учасникам заподіяно тілесних ушкоджень, викликається слідчо-оперативна група для проведення слідчих дій на місці пригоди відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України. Пунктом «а» п. 1 ч. 1 ст. 38 КПК України встановлено, що слідчі підрозділи органів Національної поліції є органами досудового розслідування (орган-

¹ Тут доречно зауважити, що по суті в Інструкції йдеться скоріше про складення плану (схематичного плану за Р. С. Белкіним), а не схеми місця події. Адже відповідно до прийнятої у криміналістиці термінології у масштабі, із зазначенням розмірів об'єктів, їх форми та відстаней між ними, виконується саме план, а не схема місця події, в чому полягають істотні відмінності між цими однопорядковими криміналістичними категоріями (Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]: за ред. В. Ю. Шепітька. – 5-те вид. переробл. та допов. – К.: Ін Юре, 2016. – С. 300).

ми, що здійснюють дізнання і досудове слідство). Відповідно до ч. 1 ст. 216 КПК України слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Під час кримінального провадження, у т.ч. за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 286 КК України, слідчі органів Національної поліції фіксують процесуальні дії 1) у протоколі; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії (ст. 103 КПК України).

Згідно з ч. 1 і п. 4 ч. 2 ст. 105 КПК України особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучаються додатки, у т.ч. схеми, які пояснюють зміст протоколу. Жодних вимог до змісту і порядку оформлення таких схем кримінальне процесуальне законодавство не містить. Тому при їх складенні слідчий користується власними навичками, здобутими під час вивчення криміналістики у вищому навчальному закладі або протягом здійснення професійної діяльності. Водночас, положеннями ч. 2 ст. 71 КПК України слідчому, як стороні кримінального провадження, під час досудового розслідування надано право залучати спеціаліста для надан-

ня безпосередньої технічної допомоги, зокрема, складення схем, планів, креслень. Останнім у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події регламентовано Інструкцією про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1339, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 06.11.2015 р. за № 1392/27837. Однак за деякими оцінками, у процесі реформування МВС України до функцій Експертної служби МВС України входить виключно судово-експертне забезпечення кримінальних проваджень. При цьому техніко-криміналістичне

забезпечення кримінальних проваджень покладається на органи досудового розслідування Національної поліції¹. Тому доцільно вести мову про існування нагальної потреби в оволодінні слідчим навичками самостійного здійснення у різних формах якісного фіксування перебігу та результатів слідчих (розшукових) дій. Адже, наприклад, від якісної фіксації слідчої інформації і пошкоджень транспортних засобів залежить точність визначення величини швидкості транспортного засобу на момент зіткнення у випадках перехресних зіткнень та наїздів на нерухому перешкоду². Якщо ж урахувати той факт, що подія, яка на час огляду місця її вчинення кваліфікується як адміністративне правопорушення, в подальшому може бути перекваліфікована у правопорушення кримінальне, то доцільно вести мову про формування таких криміналістичних рекомендацій щодо фіксування результатів огляду місця події, які мають

бути спільними як для слідчих, так і патрульних поліцейських.

Однак, є непоодинокими випадки, коли порівняльне дослідження схем місця ДТП, складених патрульними поліцейськими, з об'єктивно існуючою на цих місцях обстановкою дозволяє дійти невтішного висновку про те, що ці схеми лише частково відповідають викладеним в Інструкції рекомендаціям і занадто спрощено відображають реальну обстановку місця події. Зокрема, у частині дотримання масштабу зображення, деталізації різних ділянок схеми пригоди, позначення координат розміщення транспортних засобів, причетних до ДТП, відносно елементів проїзної частини та сталих орієнтирів тощо. Зазначене є неприпустимим з огляду й на те, що розмірні характеристики об'єктів дорожньої інфраструктури відіграють важливу роль, зокрема, при визначенні швидкості руху транспортного засобу за відеозаписом, виходячи з розмірів нерухомих об'єктів та елементів дорожньої розмітки, одержаних шляхом натурних замірів³.

Серед особливостей огляду, пов'язаних з механізмом та обстановкою вчинення злочину,

¹ Волошин О. Г. Реформування експертної служби МВС України // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Черноус Ю. М., Свобода Є. Ю. – К.: ННІ№2 НАВС, 2016. – С. 96.

² Іщук Т. Г., Борщевський П. Г., Смірнов В. А. Визначення швидкості руху транспортного засобу шляхом комплексного аналізу відеозапису для встановлення обставин ДТП // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Черноус Ю. М., Свобода Є. Ю. – К.: ННІ№2 НАВС, 2016. – С. 145.

³ Іщук Т. Г., Борщевський П. Г., Смірнов В. А. Визначення швидкості руху транспортного засобу шляхом комплексного аналізу відеозапису для встановлення обставин ДТП // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Черноус Ю. М., Свобода Є. Ю. – К.: ННІ№2 НАВС, 2016. – С. 146.

які визначають тактику проведення огляду, В. К. Весельський виокремлює те, що огляд необхідно проводити негайно після отримання повідомлення про подію. Це пояснюється тим, що ДТП, в основному, вчиняються в дорожній обстановці, де інтенсивний рух транспорту і великий вплив на слідову картину погодних умов призводять до зміни чи знищення слідової картини. Цим самим слідчий втрачає доказову інформацію, що може мати вирішальне значення для розслідування. Складність матеріальної обстановки ДТП, як джерела інформації про факти, характеризується великою кількістю матеріальних слідів, які у повній мірі не завжди можливо дослідити через об'єктивні причини (велику кількість матеріальних джерел, різноманітність слідів та рух проїзною частиною). Фіксація результатів огляду місця ДТП має загальну мету: всебічно, повно, об'єктивно і точно зафіксувати обстановку на місці події, сліди та інші речові докази, зберегти всю наявну інформацію для подальшого розслідування й судового розгляду. Складність процесу фіксації результатів огляду, точність і повнота проведення цієї дії забезпечує правильність і швидкість вирішення всієї справи. У зв'язку з цим і виходячи зі складності механізму виникнення та розвитку ДТП, згаданий вчений рекомендує використо-

вувати при огляді місця події різні науково-технічні засоби та спеціальні знання і, по можливості, ширше використовувати фотозйомку та відеозапис¹.

Як вихідні положення або криміналістичні принципи пізнання злочинної події О. О. Ексархопуло пропонує розглядати принципи: 1) пріоритету приписів закону над криміналістичними науковими рекомендаціями; 2) взаємозв'язку криміналістичної науки і практики; 3) орієнтування на передовий досвід криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності; 4) творчого підходу до вирішення практичних завдань; 5) поєднання високої оперативності та обґрунтованості ухвалюваних криміналістичних рішень². Ми цілком підтримуємо застосування таких концептуальних засад по відношенню до пізнання не тільки злочинів, але й будь-яких інших правопорушень. Відтак, у формулюванні викладених у цій статті криміналістичних рекомендацій виходимо з того, що складення схем місця ДТП при оформленні матеріалів про адміністративне

¹ Весельський В. К. Особливості огляду місця події за умов вчинення дорожньо-транспортної події // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Черноус Ю. М., Свобода С. Ю. – К.: ННІ №2 НАВС, 2016. – С. 92-94.

² Эксархопуло А. А. Криминалистическая теория: сущность, структура, компонентный состав // Криминалист первопечатный. – 2015. – № 11. – С. 27-28.

правопорушення, передбачене ст. 124 КУпАП, є обов'язковим у відповідності до вимог вище згаданої Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі. А складення схем, які пояснюють зміст протоколу огляду місця події у кримінальному провадженні, здійснюється в силу приписів ч. 1 і п. 4 ч. 2 ст. 105 КПК України.

В. М. Терехович і Е. В. Німанде, здійснивши дослідження семиотичних засобів криміналістичного пізнання, віднесли схеми місця події до знаків-зображень, які є найпростішими для сприйняття та розуміння і, як правило, не потребують від адресата особливих фізичних чи інтелектуальних зусиль для сприйняття. Не дивлячись на те, що схеми мають велику кількість умовних характеристик, вони все ж таки відображають реальні співвідношення предметів і явищ¹. Однак зауважимо, що у переважній більшості випадків використання таких знаків-зображень здійснюється у традиційний спосіб, коли схему місця ДТП оформляють від руки

на аркуші паперу. До недоліків такого способу фіксації слідової інформації на місці ДТП справедливо відносять: тривалі часів витрати на збирання потрібних даних, можливість помилки (людський чинник) під час вимірювання та фіксації даних у складних умовах дослідження, а також тривалий час оформлення схеми ДТП, якість якої є доволі низькою².

З огляду на це вважаємо за необхідне відзначити, що криміналістична практика стала найбільш інтенсивно адаптовувати і розвивати образотворчі засоби пізнання з появою таких технічних засобів, які забезпечували б з мінімальними витратами і в максимальній стислості строки отримання таких зображень предметів, у яких, по-перше, був би відсутній суб'єктивний чинник того, хто відображує; по-друге, був би досягнутий максимальний ступінь подібності відображуваного і зображення. Першим засобом такого ґатунку стала фотографія, а результатом такого розвитку в теорії криміналістики став розділ криміналістичної фотографії³. Досліджуючи стан розвит-

¹ Терехович В. Н., Німанде Э. В. Семиотические средства криминалистического познания // Теория та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. – Вып. 15 / ред. кол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2015. – С. 30-31.

² Данець С. В. Застосування новітніх технологій лазерного сканування під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / [голов. ред. В. В. Черней] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К.: ПК «Типографія від «А» до «Я», 2014. – № 2 (22). – С. 166-171.

³ Терехович В. Н. Семиотические средства криминалистического познания // Теория та

ку засобів і прийомів фіксації доказів, Р. С. Белкін наголосив на необхідності звернення першочергової уваги на розвиток експресних засобів і прийомів фіксації, маючи на увазі, передусім, відеозапис, одноступеневі фотопроекти, при яких відбувається одночасне утворення негативного і позитивного або відразу позитивного зображення, а також технології об'ємної фіксації (стереографії, голографії, профілографування). Підтримуючи при цьому, підхід, згідно з яким до експресних засобів і прийомів фіксації слід відносити ті, застосування яких забезпечує можливість отримання результату, готового до процесуального посвідчення вже в процесі самої процесуальної дії¹. Викладене, у сукупності з орієнтуванням на передовий досвід криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності, слугує основою для підтримки нами пропозиції С. В. Данець та інших учених і практиків щодо використання під час огляду місця ДТП технології лазерного сканування місцевості та об'єктів, у результаті якого виготовляється 3D-модель, що у підсумку дозволяє у кіль-

ка разів збільшити інформативність зібраних на місці події даних, надає наочну і зручну візуалізацію в тривимірному вигляді, що дозволяє досягти високої ілюстративної якості, схожої з фото- та відеозображенням, але має перевагу у вигляді стереоскопічного зображення і можливості вільної зміни ракурсу під час перегляду. За допомогою лазерного сканування одержують докладне зображення місця події, яке може бути збережене на будь-якому цифровому носії без можливості зміни чи коригування. Отже, під час проведення наступних слідчих (розшукових) дій, автотехнічної і трасологічної експертиз можна знову відтворити таку картину пригоди, якою вона була на момент сканування².

Проте з урахуванням неприпустимо низького рівня фінансування техніко-криміналістичного забезпечення Національної поліції, зумовленого загально відомими негативними чинниками, широкомасштабне упровадження технології лазерного сканування розглядається нами як інновація, що є необхідною, однак малоімовірною у найближчій чи навіть середньостроковій перспективі. Водно-

практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. – Вип. 15 / ред. кол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2015. – С. 31.

¹ Белкін Р. С. Курс криміналістики: учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополн. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – С. 369.

² Данець С. В. Застосування новітніх технологій лазерного сканування під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / [голов. ред. В. В. Чернєй] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К.: ПК «Типографія від «А» до «Я», 2014. – № 2 (22). – С. 166-171.

час, варто погодитися з тим, що у підвищенні ефективності діяльності правоохоронних органів важливу роль відіграє повноцінне застосування сучасних досягнень науки і техніки, які становлять зміст категорії спеціальних знань. Доцільність такого підходу до слідчої діяльності зумовлена тим, що застосування сучасних науково-технічних засобів і методів сприяє розширенню спектра джерел доказової інформації у кримінальному провадженні¹. Зазначене спонукає нас до пошуку і пристосування до задоволення актуальних потреб правоохоронних органів уже широко доступних у теперішній час науково-технічних засобів та інноваційних технологій.

Р. С. Белкін виокремлює чотири основні форми фіксації доказової інформації та перераховує технічні прийоми реалізації у них загально-наукових методів пізнання: 1) вербальну або словесну (протоколювання, аудіо-запис); 2) графічну (схематичні та масштабні плани, креслення, рисунки, у т. ч. портрети); 3) предметну (вилучення предмета у природі та його консервування, виготовлення матеріальних моделей (реконструкція), у т. ч.

¹ Артюх А. В. Взаємодія слідчого зі спеціалістами та експертами на досудовому розслідуванні // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Чорноус Ю. М., Свобода Є. Ю. – К.: ННІ№2 НАВС, 2016. – С. 15.

макетування, копіювання, виготовлення зліпків і відтисків); 4) наочно-образну (фотографування (у видимих і невидимих променях), кінозйомка та відео-запис). При цьому, вказаний учений слушно наголошує, що аналогічно комбінації форм фіксації є можливою комбінація її методів і технічних прийомів, їх комплексне застосування, наприклад: протоколювання і реконструкція; протоколювання, фотозйомка та копіювання тощо². Аналогічного підходу дотримуються й В. М. Терехович з Е. В. Німанде, наголошуючи на тому, що при виборі того чи іншого семіотичного засобу криміналістичного пізнання необхідно мати на увазі, що а ні символи, а ні індекси, а ні зображення не є взаємовиключними засобами. Ці три види засобів являють собою градацію позначення у напрямку зменшення умовності (конвенційності). Семіотичний засіб може бути представлений символно, індексно або зображенням як окремо, так і в будь-якій комбінації, у т.ч. шляхом поєднання усіх трьох видів. З метою повноти передачі інформації та підсилення ефекту сприйняття, за результатами чого в адресата з'являється можливість більш ясно і явно відтворити образ предмета, в криміналістичній практиці семіотичні

² Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополн. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – С. 347.

засоби часто використовуються у поєднанні один з одним. Наприклад, протокол огляду місця події, висновок експерта та інші символічні засоби криміналістичного пізнання доповнюються образотворчими засобами криміналістичного пізнання – фототаблицями із зображеннями, схемами тощо. Вибір конкретного семіотичного засобу криміналістичного пізнання або сукупності таких засобів, передусім повинен відповідати вимогам раціональності та оптимальності не тільки при вирішенні питання про проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, але й повинен залежати від очікуваного ефекту застосування того чи іншого семіотичного засобу криміналістичного пізнання¹.

При запровадженні інновацій в досліджуваний напрямок правозастосовної діяльності слід врахувати, що для оцінки обстановки на місці ДТП має значення фіксація відстані між окремими предметами вглибину і за фронтом спостереження². Зазначений підхід є справедливим по відношенню не тільки до взаєморозташування, але й до

зовнішнього вигляду цих предметів. Однак, при традиційній наземній фотозйомці габаритні об'єкти, розташовані на передньому плані, часто закривають собою об'єкти дальнього плану. А їх зйомка з близької відстані, зумовлена щільною забудовою або густою рослинністю на місці події, може призводити до істотних проєкційних викривлень, запобігання виникненню яких потребує креативного підходу.

Наприкінці XIX ст. у таких випадках сконструйовані А. Бертильйоном спеціальні великоформатні фотокамери для зйомки місця події розміщувалися на спеціальних штативах, що дозволяли здійснювати зйомку відносно великих площ при вертикальному встановленні камер (об'єктивом донизу)³. Сьогодні доцільно розглядати різні способи забезпечення такої можливості, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Зокрема, найпростішим і найдоступнішим з наземних способів є здійснення огляду з підвищеного місця (з найвищої точки на певній місцевості, верхівки дерева, висотної будівлі, споруди, технологічної конструкції (віадука, акведука, водонапірної башти, телевізійної вежі чи вежі мобільного зв'язку, опори лінії електропередач тощо). Однак цей спосіб може бути

¹ Терехович В. Н., Ниманде Э. В. Семіотические средства криминалистического познания // Теория та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. – Вип. 15 / ред. кол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2015. – С. 31-32.

² Гора І. В., Колесник В. А. Криміналістика: навч. посіб. – К.: Алеута, 2005, Ч. I: Криміналістична техніка. – С. 267.

³ Селиванов Н. А., Эйсман А. А. Судебная фотография. – М., Юрид. лит. 1964. – С. 10.

використаний далеко не завжди через відсутність у необхідному місці відповідних особливостей рельєфу чи елементів інфраструктури або потенційну небезпеку травмування (наприклад, через ураження електрострумом чи падіння з висоти). Використання кінооператорських кранів, колінчастих або телескопічних автогідропідіймачів, рятувальних автодрабин та інших підйомних механізмів може бути ускладнено відсутністю такого обладнання у розпорядженні Національної поліції, високою вартістю відповідних послуг підрядних організацій, несприятливими особливостями погодних умов чи рельєфу, які обтяжують або взагалі унеможливають доступ до місця огляду.

На наше переконання, останній чинник може бути нівельований використанням літальних апаратів, придатних для запуску з більш зручного місця. Однак, експлуатація з цією метою повітряних зміїв, аеростатів (гелієвих куль чи дирижаблів), дельтапланів і парашанів не вирізняється доступністю та надійністю, як і запатентований ще у 1907 р. спосіб фотозйомки з використанням поштових голубів. Огляд з літаків і гвинтокрилів вирізняється непомірно високою вартістю та недостатньою маневровістю останніх в обмеженому просторі. Космічна (спектрозональна) зйом-

ка дозволяє істотно збільшити зону охоплення території зйомки, однак супутникові фотознімки (satellite photos (photographs, figures, imagery)¹ характеризуються низькою роздільною здатністю (близько 2 м на 1 піксель), не відображають актуальну видову інформацію і часто взагалі не враховують змін, що відбулися на певній місцевості протягом останнього часу. У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно зосередити зусилля на якомога швидшій реалізації у правозастосовній практиці потенціалу аерофотозйомки.

Термін **аерофотозйомка** (аерозйомка) (англ. aerial mapping, aerial photography) і такі його синоніми, як авіазйомка, аерознімання, аерофотознімання, аерофотографування тощо за усталеною традицією використовуються для позначення процесу фотографування місцевості з літака фотокамерами спеціальної конструкції з метою одержання аерофотознімків (аерофотографій) – знімків, здобутих аерофотозніманням².

Сьогодні аерозйомку доцільно розглядати як сучасний метод дистанційного вивчення

¹ Boyle D. Revealed: The satellite photos that prove Putin is still arming Assad to shore up his embattled regime in defiance of the West [Електронний ресурс] // Dailymail. – 2015, 26 вересня. – Режим доступу: <http://www.dailymail.co.uk>.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. – К.; Ірпінь: Перун, 2009. – С. 15.

об'єктів земної поверхні в різних частинах спектру електромагнітних хвиль з літака або інших літальних апаратів, одержання просторової інформації про різні об'єкти, розташовані на земній поверхні, ефективність якого підкріплена високою інформативністю, графічними і геометричними складовими. Порівняно з наземною зйомкою аерофотозйомка має низку безспірних переваг, передусім завдяки придатності для охоплення максимальної площі об'єкта зйомки і високої деталізації об'єктів за рахунок якості та великої роздільної здатності зображення. До того ж, світлини, виготовлені з повітря, більше наповнені змістом, ніж фотознімки інших видів, включають в себе не тільки безпосередній об'єкт зйомки, але значну площу прилеглої території, що дозволяє зібрати максимально повну інформацію про особливості ландшафту, правильно оцінити взаємне розташування об'єктів¹.

Давно не викликає дискусій твердження про те, що криміналістика є основним провідником досягнень природничих, технічних і гуманітарних наук у сферу судочинства²; однією з

базових юридичних наук, що є основою професійних юридичних знань, яка здавна відіграє важливу роль у здійсненні правозастосовної діяльності не тільки у сфері кримінального судочинства, але й в інших видах правозастосування³. А одним із головних інноваційних напрямків криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних і судових органів є розробка та використання новітньої криміналістичної техніки, науково-технічних засобів і сучасних інформаційних технологій⁴.

У досліджуваному нами випадку досягнення мети огляду місця ДТП здатне забезпечити здійснення перспективної і планової маловисотної аерофотозйомки. Маловисотною є аерофотозйомка, яка виконується на висоті від 10 до 150 м над поверхнею землі. Перспективна – це аерофотозйомка, яка здійснюється зі спрямуванням оптичної осі об'єктиву фото- або відеокамери під кутом 25-65° до поверхні землі. А планова (вертикальна, картографічна, надірна) – це

наук.-практ. конф., 25 – 26 листоп. 2010 р. – Х.: Право, 2010. – С. 795.

³ Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції «Современные тенденции развития криминалистики и судебной экспертизы в России и Украине» 25–26 марта 2011 г.

⁴ Борисов В., Зеленецкий В. Актуальні проблеми розвитку юридичної науки у галузі боротьби зі злочинністю // Вісник Академії правових наук України. – № 2 (33). – № 3 (34), 2003. – С. 775-776.

¹ Литвинов Д. В. Современные методы аэрофотосъемки при архитектурно-планировочном анализе городской территории // Вестник СГАСУ. Градостроительство и архитектура. – 2015. – Вып. № 1 (18). – С. 35.

² Россинская Е. Р. Современные проблемы криминалистической педагогики // Криминалістика XXI століття: матер. міжнар.

аерофотозйомка, яка виконується зі спрямуванням оптичної осі об'єктиву фото- або відеокамери під прямим (90°) або наближеним до нього кутом до поверхні землі.

Проведені досліді дозволили нам дійти висновку про те, що скороченню часу фіксації огляду місця ДТП у теперішній час може сприяти комбінація наочно-образної і графічної форм фіксації доказової інформації, а саме фотозйомки і складення схеми. Результатом чого повинна стати фото-схема місця ДТП (фото № 1). Зробити останню максимально наочним засобом фіксації дозволяє використання індексної знакової системи з таких індексних знаків, як: стрілки, цифри, букви та інші лаконічні графічні зображення, що безпосередньо вказують на наявність об'єкта, який позначається, а також кольору, яким позначається цей індексний знак. Цінність таких знаків полягає в тому, що вони завжди є знаками чого-небудь, тобто є предметами з репрезентативними функціями по відношенню до іншого предмета або його властивостей чи відносин. Їх використання у криміналістичній практиці пов'язано з оптимізацією проведення окремих слідчих (розшукових) дій¹.

¹ Терехович В. Н., Ниманде Э. В. Семиотические средства криминалистического познания // Теория та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. – Вип. 15 / ред.

Засобом виконання аерозйомки може слугувати будь-яке пристосоване для цього **безпілотне повітряне судно** – повітряне судно (апарат, що підтримується в атмосфері у результаті його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні²), призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном³. Або **безпілотний літальний апарат** («Unmanned Aerial Vehicle», БПЛА, дрон, безпілотник) – будь-який «літальний апарат», здатний ініціювати та підтримувати керований політ та навігацію без присутності людини на борту⁴.

Технологічний оглядач «The Wall Street Journal» У. Моссберг вважає, що минулий,

кол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2015. – С. 29-30.

² Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: Постанова КМУ № 1807 від 20.11.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

³ Повітряний кодекс України: Закон України № 3393-VI від 19.05.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

⁴ Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення від Постанова КМУ № 1807 від 20.11.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

2015 рік, хоча й не був найбільш приголомшливим роком у сфері персональних технологій, однак посіяв насіння майбутніх звершень, заклав фундамент для майбутніх технологічних революцій. До числа перспективних нововведень, які з часом стануть частиною повсякденного життя, він відніс цивільні дрони¹.

Дрон (англ. drone) – безпілотний літальний апарат (БПЛА, безпілотник). Мультикоптери (англ. **multi rotor, multicopter, copter**) – БПЛА з довільною кількістю несучих гвинтів, які розміщені в одній площині та обертаються діагонально в протилежних напрямках: з чотирьох гвинтами – квадрокоптери, з шістьма – гексакоптери, вісьмома – октокоптери тощо. За співвідношенням ціна/якість саме мультикоптери можуть слугувати засобом аерофотозйомки місця ДТП, оптимальним для технічного оснащення підрозділів Національної поліції. Наприклад, потужний сенсор Sony EXMOR 1/2.3” (12.4 робочих пікселів), використаного нами для ілюстрування положень цієї статті квадрокоптера DJI Phantom 3 Professional, дозволяє виготовляти фотознімки високої роздільної здатності та здійснювати відеозапис у фор-

матах: UHD: 4096x2160p24/25, 3840x2160p24/25/30; FHD: 1920x1080p 24/25/30/48/ 0/60, HD: 1280x720p 24/25/30/48/50/60 з максимальною кількістю кадрів 60 Mbps. При цьому технологія «Lightbridge» забезпечує контроль якості зйомки і передачу відзнятого матеріалу в режимі реального часу. Безпілотники цього типу вже здобули репутацію надійних засобів аеророзвідки малого радіусу дії навіть у несприятливих умовах зони проведення АТО.

У першу чергу, комплектами для аерозйомки повинні бути дооснащені криміналістичні, автотехнічні, вибухотехнічні та інші, обумовлені потребами експертної практики, спеціалізовані пересувні лабораторії – спеціалізовані автомобілі Експертної служби МВС, оснащені необхідним обладнанням, призначені для роботи групи працівників Експертної служби МВС, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування криміналістичних та технічних засобів при проведенні ОМП². Адже за рахунок створення сучасного парку мобільних криміналістичних, вибухотехнічних і автотехнічних лабораторій підви-

¹ Mossberg: The next big thing didn't show up this year [Електронний ресурс] // Theverge. – 2015, 23 грудня. – Режим доступу: <http://www.theverge.com>.

² Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

щується якість техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події, інших слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів¹.

Однак, залучення такої лабораторії не завжди є можливим. Так, згідно з п. 1 розділу III вище згаданої Інструкції спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням ДТП, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб. Оскільки не кожна дорожньо-транспортна пригода призводить до таких тяжких наслідків, а потреба у швидкій і об'єктивній фіксації огляду місця ДТП присутня завжди, то комплектом для аерозйомки і навичками щодо її професійного здійснення повинен володіти кожен екіпаж патрульних поліцейських.

¹ Волошин О. Г. Реформування експертної служби МВС України // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Чорноус Ю. М., Свобода Є. Ю. – К.: ННІ №2 НАВС, 2016. – С. 96.

При складенні та виготовленні безпосередньо на місці події на твердому носіїві фото-схеми необхідно врахувати наступне. 17 червня 2016 р. у м. Києві відбулася презентація нового комп'ютерного обладнання, яке столичним поліцейським передала Консультативна місія Європейського Союзу. Презентовані спеціальні технічні пристрої (оснащені термопапером мобільні принтери) призначені для підвищення якості та швидкості оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі. У поєднанні з наявними у розпорядженні поліцейських комп'ютерними планшетами, відповідним програмним забезпеченням та інтерактивним доступом до електронних баз даних зазначені пристрої забезпечують технічну можливість скласти в електронній формі та роздрукувати у польових умовах у вигляді стрічки постанову про накладення адміністративного стягнення по справі про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксоване не в автоматичному режимі, безпосередньо на місці вчинення останнього. Упровадження цієї інновації покликано знизити корупційні ризики у взаємовідносинах правоохоронців з правопорушниками та

скоротити час процесуально-го оформлення правопорушення з понад 20 до 7 хвилин, що є показником сервісної спрямованості патрульних. Коментуючи це нововведення, керівник поліції Х. Деканоїдзе наголосила: «Дуже важливо, аби поліція, яка є хребтом безпеки, розвивалась за сучасними стандартами і технологіями»¹.

Цілковито підтримуючи інноваційні підходи щодо технічної модернізації органів державної влади², загалом, і Національної поліції України, зокрема, вважаємо згадане нововведення черговим позитивним кроком до підвищення рівня інформатизації і технологізації діяльності поліції і сподіваємося на якомога швидше його поширення на всі регіони нашої держави. Однак при цьому, вважаємо за необхідне зауважити, що його впровадження не завершує процес технологічного переоснащення Національної поліції у зв'язку з вузькою обмеженістю потреби, на задоволення якої його спрямовано. Адже

¹ «Дуже важливо, аби поліція, яка є хребтом безпеки, розвивалась за сучасними стандартами і технологіями», – Хатія Деканоїдзе [Електронний ресурс] / Департамент комунікації НПУ. – 2016, 17 червня. – Режим доступу: <http://www.npu.gov.ua>.

² Реформа митної служби включатиме технічне переоснащення і оновлення кадрового потенціалу митниці, – Володимир Гройсман [Електронний ресурс] / Департамент інформації та комунікацій з громадськістю секретаріату КМУ. – 2016, 21 червня. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

в даному випадку йдеться про забезпечення технічної можливості оформлення за допомогою цих спеціальних технічних пристроїв виключно постанов у справах про адміністративні правопорушення, які згідно положень чинного законодавства виносяться на місці вчинення адміністративного правопорушення поліцейськими, і не стосуються тих правопорушень, що спричинили пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна. Саме оформлення останніх, за нашими неодноразовими спостереженнями, призводить до витрачання непомірно великих обсягів часу (більше 2 годин на документальне оформлення однієї пересічної дорожньо-транспортної пригоди) та відволікає значні сили Національної поліції від виконання інших, не менш важливих функцій. В умовах спричиненого низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників перманентного зростання рівня злочинності такі ірраціональні витрати часу є неприпустимими.

До того ж зволікання з оформленням ДТП призводить до порушення звичайного ритму руху транспортних засобів і утворення заторів, що спричиняє ланцюгову реакцію у вигляді нових дорожньо-транспортних подій. А довготри-

вале перебування патрульних поліцейських на проїзній частині навіть за умов дотримання усіх необхідних заходів безпеки нерідко призводить до їх травмування та пошкодження службових автомобілів внаслідок наїзду на них неуважних водіїв¹. Від-

так, крім усього вище викладеного, підвищення рівня безпеки, інтенсивності діяльності поліцейських і скорочення витрат часу на процесуальне оформлення перебігу і результатів огляду місця ДТП потребує додаткового оснащення патрульних автомобілів не тільки комплектами для аерофотозйомки, але й мобільними кольоровими принтерами (портативними засобами кольорової поліграфії) для своєчасного і наочного опротестування здобутих доказів.

¹ Волошин О. Г. Реформування експертної служби МВС України // Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л., Черноус Ю. М., Свобода С. Ю. – К.: ННІ№2 НАВС, 2016. – С. 96.

References

1. Artyukh A. Connection of investigator with specialists and experts in pre-trial investigation [Artyukh A. Vzayemodiya slidchogo zi spetsialistamy ta ekspertamy na dosudovomu rozsliduvanni]. *Teoriya i praktyka sudovoyi ekspertyzy – Theory and practice of forensic examination*, Kyiv, 2016.
2. Belkin R. Course of criminalistics [Belkin R. Kurs kriminalistiki]. Moscow, 2001.
3. Criminalistics: textbook. Edited by V. Shepitko. [Kryminalistyka: pidruchnyk. Za red. V. Shepitko]. Kyiv, 2016. 5th ed.
4. Big explanatory dictionary of modern Ukrainian. Edited by V. Busel [Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy. Za red. V. Busel]. Kyiv, Irpin, 2009.
5. Borisov V., Zelenetskyi V. Topical problems of law science development in the sphere of fighting against crime [Borisov V., Zelenetskyi V. Aktualni problemy rozvytku yurydychnoy nauky u haluzi borotby zi zlochynnistyu]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk – Bulletin of Academy of law sciences of Ukraine*, 2003. Ch. 2 (33), Ch. 3 (34).
6. Danets S. The use of new technologies of laser scanning during traffic accident inspection [Danets S. Zastosuvannya novitnikh tekhnologiy lazernogo skanuvannya pid chas dorozhnyo-transportnoyi pryhody]. *Kryminalistychny visnyk – Criminalistic bulletin*, Kyiv, 2014. Ch 2 (22).
7. Exarkhopulo A. Theory of criminalistics: nature, structure, components. *A First Printed Criminalist*, 2015. Ch 11.
8. Honcharenko V. Methodological problems of criminalistics subject subtheory [Honcharenko V. Metodologichni problemy vchennya pro predmet kryminalistyky]. *Aktualni problemy kryminalistyky – Topical problems of criminalistics*. Kharkiv, 2003.
9. Hora I., Kolesnik V. Criminalistics: monograph [Hora I., Kolesnik V. Kryminalistyka: navchalnyi posibnyk]. Kyiv, 2005. Ch. 1.
10. Ishchuk T. Velocity determination of vehicle traffic by the way of complex analysis of video for traffic accident fact finding [Ishchuk T. Vyznachennya shvydkosti rukhu transportnogo zasobu shlyakhom kompleksnogo analizu videozasobu dlya vstanovlennya obstavyn DTP]. Kyiv, 2016.
11. Kryshchalevych M. General state and features of realization of logistical support of Internal Affairs Agencies of Ukraine [Kryshchalevych M. Zagalnyi stan ta osoblyvosti realizatsii materialno-tekhnichnogo zabezpechennya OVS Ukrainy]. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnya – Efficiency of state management*, 2014. Ch. 41.

12. Krysin L. Explanatory dictionary of foreign words [Krysin L. Tolkovy slovar inoyazychnykh slov]. Moscow, 2007.
13. Litvinov D. Modern methods of aerial photography during architecture and planning analysis of city territory [Litvinov D. Sovremennye metody aerofotosyomki pri arkhitekturno-planirovochnom analize gorodskoi territorii]. *Hradostroitelstvo i arkhitektura – Town planning and architecture*, 2015. Ch 1 (18).
14. Pavliuk N. The concept and innovative principles of technical and criminalistical support of investigating crimes [Pavliuk N. Ponyattya ta innovaciyni zasady tekhniko-kryminalistychnogho zabezpechennja rozsliduvannja zlochyniv]. *Teoriya ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky – Theory and practice of forensic examination and criminalistics*, Kharkiv, 2015. Ch. 15.
15. Rossinskaya Ye. Modern problems of criminalistics didactics [Rossinskaya Ye. Sovremennye problemy kriminalisticheskoi didaktiki]. *Kryminalistyka 21 stolitтя – Criminalistics of 21 century*, 2010.
16. Selivanov N., Eisman A. Forensic photography [Selivanov N., Eisman A. Sudebnaya fotografiya]. Moscow, 1964.
17. Terehovičs V., Nimande E. Semiotic means of criminalistic knowledge [Terehovičs V., Nimande E. Semioticheskie sredstva kriminalisticheskogo poznaniya]. *Teoriya ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky – Theory and practices of forensic examination and criminalistics*, Kharkiv, 2015.
18. Veselskyi V. Features of traffic accident inspection [Veselskyi V. Osoblyvosti oglyadu mistysya podii za umov vchynennya dorozhnyo-transportnoi podii]. *Teoriya i praktyka sudovoi ekspertyzy – Theory and practice of forensic examination*, Kyiv, 2016.
19. Voloshyn O. Reformation of expert agency of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine [Voloshyn O. Reformuvannya ekspertnoi sluzby MVS Ukrainy]. *Teoriya i praktyka sudovoi ekspertyzy – Theory and practice of forensic examination*, Kyiv, 2016.
20. Zhuravel V. General theory of criminalistics: some problems of forming. *A First Printed Criminalist*, 2015. Ch. 11.
21. <http://www.dailymail.co.uk>
22. <http://www.kmu.gov.ua>
23. <http://www.mtsbu.ua>
24. <http://www.mvs.gov.ua>
25. <http://www.npu.gov.ua>
26. <http://www.president.gov.ua>
27. <http://www.sai.gov.ua>
28. <http://www.theverge.com>
29. <http://www.tsn.ua>
30. <http://www.zakon.rada.gov.ua>

Information about author

Vasyl Bilous – PhD in Law, Associate Professor of Criminalistics Department of Yaroslav the Wise National Law University; address: 84 Pushkinska str., Kharkiv 61024, Ukraine; e-mail: bazilevs@ukr.net